

FORMIRANJE KATEHISTA ZA KATEHEZU MODERNOG VREMENA

ANTE MRVELJ

Strossmayerov trg 5, 54400 Đakovo

Izvještaj sa znanstvenog skupa

Primljeno 12. 4. 95.

UDK 371.124:238

Sažetak

Biti katehist znači biti Božji dar, Božji izabranik, vjerski odgojitelj Božjega naroda. Na specifičnu dužnost katehista gleda se s poštovanjem, a efikasnost služenja ovisi o njegovoj ljudskoj i kršćanskoj zrelosti te stručnoj spremnosti. Zato i postavljamo pitanje: Kakva katehista želimo formirati?

Glavni elementi modernog katehista za katehezu modernog vremena mogu se skupiti u sljedećih nekoliko točaka:

- katehist je pozvan da bude protagonist svoga formiranja, da bi postao katehist katehizirajući prvenstveno mlade i odrasle;
- modernim katehistom smatra se onaj tko je u sebi uspio ujediniti sve kvalitete koje treba imati idealni katehist: odrasla osoba, laik, pripadnik mjesne Crkve, osposobljen da bude svjedok, učitelj, odgojitelj;
- idealni katehist treba imati ljudsku zrelost: ujednačenost, mudrost, otvorenost pluralizmu, sposobnost dijaloga; i ljudsku vjerodostojnost: treba biti osoba ljudski vjerodostojna;
- nužnost duhovne zrelosti i kršćanske vjerodostojnosti: "odrastao kršćanin", "odrastao u vjeri";
- profesionalna sposobnost idealnog katehista: sposobnost održavanja kateheze, biblijsko-teološka formiranost, antropološka formiranost, pedagoška formiranost, metodološko-didaktička formiranost;
- permanentnost formiranja, profesionalnost.

UVOD

Iako je i sâm termin "vjerovati" izazivao i još uvijek izaziva žustre polemike i istraživanja, ipak ćemo s naše točke gledišta reći da biti kršćanin znači vjerovati, a vjerovati znači biti kršćanin.

U praksi, dugo vremena je "vjerovati" značilo "naučiti" i "znati" doktrinu, odnosno katekizam. Vjernik je bio podržavan od zajednice i ambijenta, što će reći da je njegova vjera bila manje-više vjera zajednice. Obitelj je u svojoj patrijarhalnosti ljubomorno čuvala to "vjersko naslijeđe" bez puno dvoumljenja. Vjerska je tradicija bila potpuno afirmirana. Vjera se je prenosila

poput rodbinstva i nasljeđivala poput očevine...!

Do promjene je došlo polagano i s puno truda, dozrijevanjem svijesti u Crkvi i spoznajom u vjerskoj zajednici da postoje drugi i drugačiji načini vjerskog naviještavanja, katehiziranja, svjedočenja, kojima odgovaraju osobe "od riječi i poslanja", a zovu se - *katehisti!*

Iz katehetske prakse doznajemo da je katehist imao vjersko naslijeđe, a trebao ga je proslijediti onima koji su toga bili lišeni. Time je nastala čitava tipologija katehista prema doktrinarnim potrebama i promjenama. Neko vrijeme katehist je bio

učitelj vjerske doktrine. Buđenjem interesa za metodologiju, katehist se pojavljuje kao didaktičar. Kasnije, kad kateheza preuzima ulogu vjerskog odgoja, katehist je postao odgojiteljem.

S novim vremenom i nove potrebe. Kateheza preispituje svoje određenje, svoj cilj, iz čega nastaje i novi lik katehista koji treba biti svjedok vjere i vjerskog određenja.

Sve te novine i promjene u liku katehista nastale su iz općeg crkvenog pokreta za katehetsku obnovu i potrebe za svestranijim formiranjem katehista. U tome su suglasni svi noviji crkveni dokumenti.

Dokument *Il rinnovamento della catechesi* (1970.) daje važnost katehistu, a tek onda katekizmu. O kompletnosti izobrazbe katehista govori *Opći katehetski direktorij* (1971.), dokument Svete kongregacije za kler, kao i dva dokumenta *Biskupskih sinoda* (1974. i 1977.). Navedeni dokumenti o formiranju katehista danas imaju podršku u apostolskim pobudnicama Pape Pavla VI., *Evangelii nuntiandi* (1975.), i Pape Ivana Pavla II., *Catechesi tradendae* (1979.).

O formiranju katehista za katehezu modernog vremena govore nam i dva dokumenta gotovo identična naslova. Prvi je: *La formazione dei catechisti* (1979.), dokument Grupe talijanskih katehista, i drugi: *La formazione dei catechisti nella comunità cristiana* (1982.), dokument Talijanske biskupske konferencije. Oba dokumenta govore o novom modelu formiranja katehista. Budući katehist treba biti ljudski i duhovno zrela osoba, i ne može ga se gledati kao serijski "proizvod", nego kao Božji dar koji kršćanska zajednica treba otkriti, prihvatiti i vrednovati.

1. PSIHOLOŠKA ZRELOST OSOBE

Jedino, originalno, odgovorno i nenadomjestivo načelo za sve osobne aktivnosti i odnose s materijalnom i duhovnom stvarnošću i s drugima jest shvaćanje i prihvaćanje - sebe! U praksi to znači da osoba treba imati jasnu percepciju o sebi u smislu "tko sam ja" kao muškarac-žena s određenom intelektualnom sposobnošću, željom, slobodom, kreativnošću: "što želim

biti" u odnosu na "što mogu biti"; "što drugi misle i govore o meni": istinu ili neistinu; koji su to "primjeri" koje želim slijediti; koji su to "ideali"¹ koje želim postići; koje su to "vrijednosti"² koje želim imati; "što drugi očekuju od mene" ili mogu očekivati; "što ja mogu zahtijevati od drugih": od obitelji, škole, Crkve, države!

Kada Erikson³ govori o formiranju identiteta osobe, on ističe utjecaj ambijenta i socijalne kulture na stvaranje identiteta svake pojedine osobe. Da bi osoba mogla samostalno djelovati, treba biti neovisna o vanjskim utjecajima. Stvarno zrela osoba ne dozvoljava niti prihvaća da drugi odlučuju o njoj, ali i svoju sposobnost ne iskazuje prepotentno i drastično. Istina je, međutim, da osoba u više slučajeva osjeća i strah od preuzimanja odgovornosti. Svakako, neovisnost kod djelovanja i odlučivanja može pridonijeti poboljšanju "kulture" življenja u socijalnom ambijentu, kao što "standardno" može blokirati kreativnost osobe i odvesti je u otuđenje.⁴

Očito je da važnu ulogu ima socijaliziranje putem dijaloga, putem prihvaćanja drugih te korigiranjem vlastitih stavova u odnosu prema potrebi zajednice. Riječ je o suradnji u smislu davanja-primanja u svrhu poboljšanja društvenog života i međuljudskih odnosa. Stavovi koji ovdje ulaze su prije svih nesebičnost, iskrenost, poštenje, ozbiljnost i stvarni duh demokracije.

Pomoću tih stvarnih vrijednosti dolazi do pounutrašnjenja vrijednosti neovisno o

¹ "Ideal", prema C. R. Rogersu (1959.), "je nepodudaranje (željene) predodžbe o sebi sa stvarnim iskustvima same osobe". Usp. riječ "Ideal" u: RAZNI AUTORI, *Dizionario di psicologia*, Roma, Paoline, 1975, str. 513.

² "Vrijednost" je neko dobro koje se želi. Prema C. Kluckohnu, "vrijednost je shvaćanje, izrečeno ili prešućeno, željenoga, koje karakterizira neku osobu ili neku grupu, i koje utječe na izbor između modaliteta, sredstava i ciljeva koji su na raspolaganju kod djelovanja". Usp. P. G. GRASSO, *Gioventù e innovazione*, Roma, Ave, 1974., str. 106.

³ Usp. E. H. ERIKSON, *Gioventù e Crisi d'identità*, Roma, Armando, 1974., str. 24.

⁴ Usp. A. RIVA, *Maturità psicologica e immagini sociali*, u: RAZNI AUTORI, *Elementi di medicina e psicologia pastorale*, vol. III., Brezzo, OARI, 1972., str. 303.

ambijentu i kulturi. Te vrijednosti su, u stvari, odgovori na pitanja: Što trebam činiti kao muškarac-žena? Čemu treba služiti moj život? Jesam li *pozvan* biti robom drugih, dominirati nad drugima ili služiti drugima?

No prihvaćanje sebe redovito vodi k prihvaćanju drugih i realnosti oko sebe. Prihvaćati sebe znači poznavati sebe u svim tjelesnim, fiziološkim i psihološkim procesima koji su vlastiti muškarcu i ženi, radi poboljšanja samih sebe, drugih i čovjeka uopće.

Ipak su mnoge osobe, čak i odrasle, često afektivno ili čuvstveno blokirane do infantilnosti. A. Sovernigo⁵ veli da je afektivnost kompleksna i višedimenzionalna realnost koja obuhvaća temeljne potrebe od *voliti* i *biti voljen*, do *biti prihvaćen* i *saslušan*. Afektivnost se očituje u različitim prigodama: od svakodnevnog društvenog susreta, preko susreta s osobom drugoga spola, do relacije s Apolutnim...!

Spomenuta afektivna blokada kod osobe se uglavnom pokazuje na polju ljubavi u različitim stadijima. Polazi od narcisoidne ili autoerotske ljubavi, preko stadija alogerotske ljubavi (upotreba drugoga kao instrumenta uživanja), do posesivne ljubavi i niza drugih oblika iracionalnih i neurotičnih ljubavi koje ukazuju na afektivnu nezrelost osobe.

Najbolji oblik ispravne, zrele ljubavi je *oblativna* ljubav u kojoj se osoba dariva drugima do realiziranja zajedništva s drugim u službi za drugoga. Takav oblik ljubavi je slika božje ljubavi prema čovječanstvu, ostvarena preko osobe Isusa Krista.

Sposobnost darivanja sebe drugima pridonosi procesu samorealiziranja osobe. Taj proces samorealiziranja, prema Maslowu, odnosi se na mogućnost "potpune upotrebe i korištenja vlastitih talenata, vlastitih sposobnosti i vlastitih mogućnosti".⁶ To samorealiziranje uključuje, pored zadovoljavanja osnovnih tjelesnih potreba, i zadovoljavanje psiholoških potreba kao što su sigurnost, pripadnost grupi, voliti i biti voljen, ali i estetskih potreba kao što su ljepota, dobrotu, istinitost i slično. Sve je to podloga psihološkoj sigurnosti ili stabilno-

sti osobe. U našem slučaju ta sigurnost proizlazi iz sposobnosti prihvaćanja druge osobe kao vrijednosti u sebi, zatim sposobnosti isključivanja vanjskih prosudbi koje mogu blokirati osobnu kreativnost, i na kraju, sposobnost upoznavanja drugih sudjelovanjem u životnoj posebnosti drugih.⁷ To pridonosi kreativnosti osobe, pa tako i budućeg katehista...!

2. NOVI PROFIL KATEHISTA

Snagom sakramenta krštenja i krizme svaki kršćanin je pozvan biti katehist, što znači biti: svjedok, odgojitelj i učitelj vjere u današnjem svijetu. Budući da je biti katehist - *poziv*, dakle Božji dar drugima, taj dar vjerska zajednica treba otkriti, prihvatiti, a onda i cijiniti kao dragocjenu vrijednost.

Međutim, da se stvarno bude katehist, nije dovoljna raspoloživost, motiviranost (često nedovoljno potvrđena) ili neki oblik dobrovoljnosti, nego je potrebna odgovarajuća formacija specifične osobnosti katehista, specifična priprava i sudjelovanje u kvalificiranoj školi, specifična spremnost na katehetskom polju, specifična praktična spremnost, da bi katehist mogao u crkvenoj zajednici ispuniti "specifičnu crkvenu službu".⁸ Dakle, od budućeg se katehista traži mnogo jer je i dar koji je primio - velik!

2.1. Odnos između vjere i kulture

Katehist danas, a pogotovo sutra, treba biti tako formirana osoba koja će, kao prvo, biti sposobna posredovati između kršćanske ponude i društvene kulture mjesta i vremena. I sama kateheza želi, konačno, nadići svoju aktivnost samo u svijetu djece, i ozbiljno zahvatiti mlade i odrasle. Kateheza osjeća da će njezine zadaće u skoroj budućnosti biti puno zahtjevnije, pogotovo među oni-

⁵ Usp. A. SOVERNIGO, *Come amare*, Leumann, LDC, 1972., str. 10.

⁶ A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, Roma, Armando, 1977., str. 249.

⁷ Usp. C. R. ROGERS, u: G. CIONCHI, *Catechisti si diventa*, Leumann, LDC, 1979., str. 40-42.

⁸ CEI, *La formazione dei catechisti nella comunità cristiana*, Bologna, EDB, 1981., br. 10.

ma koji su aktivno uključeni u društvo. Zato ovoga časa ne možemo zaobići problem odnosa: kateheza-vjera-kultura, ili jednostavnije rečeno: odnos između vjere i kulture.

Temeljni kriteriji tih odnosa su u tome da se kršćanska vjera, prije svega, ne poistovjećuje ni s jednom određenom kulturom, ali se može uključiti u sve kulture. S druge pak strane, kršćanska se vjera nužno utjelovljuje u sve kulture. Inkulturacija vjere je važna da bi uopće došlo do življenja, iskazivanja i komuniciranja vjere. Vjera ne može zanemariti kulturno posredništvo jer je ono prevažno za katehezu.

U isto vrijeme, kršćanska vjera unutar kulture uspostavlja određenu etičku, kritičku i moralnu prosudbu. Kristov savršeni nauk postaje kriterij kojim kritiziramo, interpretiramo ili želimo dati neko značenje unutar kulturalnih vidova. No isto tako i kultura ima hermeneutičku ulogu u odnosu prema vjeri. Kako bismo, čitajući Bibliju, znali razlikovati što pripada Božjoj poruci, a što "nadodatku" kulture bez te iste kulture i ambijenta u kojima je Biblija pisana?

Važno je, dakle, moći se suočiti s problemom inkulturalizacije kršćanstva u kontekstu aktualne mjesne kulture. Riječ je o novom utjelovljenju kršćanske vjere u današnje crkvene zajednice. Pronalaze se novi načini izražavanja vjere u konkretnom društvu i na taj se način pomaže vjerniku da postane istinskim "današnjim" vjernikom.⁹

Kateheza je mjesto gdje se raspravlja i sudjeluje u dijalogu vjera-kultura. Katehista, kao vjerski odgajatelji, imaju važnu ulogu u procesu inkulturalizacije i socijalizacije. Vjerski odgoj nije samo prenošenje vjere već ustaljenog vjerovanja, nego on u sebi uključuje i sposobnost osobe da kritički usvaja vrijednosti u procesu svog vjerskog dozrijevanja. Vjerski odgoj, zatim, nije ni čin koji bi trebao sve kršćane učiniti jednakima prema već postojećim modelima. Vjerski odgoj je čin koji prvenstveno pomaže osobi da postane kršćaninom na način koji odgovara njegovoj osobnosti, uvažavajući crkveno jedinstvo i zajedništvo.

2.2. Crkvena zajednica i formiranje katehista

Prije bilo kakvog govora o formiranju katehista, potrebno je istaknuti temeljnu ulogu crkvene zajednice u tom istom formiranju. Katehist ne može biti "siročić" u zajednici. On mora pripadati zajednici, treba biti član zajednice. Pravi katehist čak i nije pojedinac nego zajednica. Zajednica je subjekt, objekt, mjesto i cilj kateheze. Katehist može funkcionirati ako djeluje unutar zajednice i ako se predstavlja kao glasnogovornik vjerskog iskustva zajednice. Bez dozrijevanja crkvene zajednice gotovo je nemoguće oblikovati figuru katehista koji bi bio dorastao zadatku kojega se je prihvatio. I spomenuti dijalog između vjere i kulture ne može biti posao samo katehista, pa bio on ma kako sposoban. To treba biti plod rada kršćanske zajednice u dijalogu između njih i kulturne realnosti. Potrebno je najprije uspostaviti crkvenu zajednicu da bi se imao katehist za katehezu.¹⁰

Dakle, pomalo prolazi vrijeme kad je u formiranju katehista prevladavao model isključivo doktrinarnog, pedagoškog i didaktičkog tipa. Crkvena dimenzija je važna baš stoga što katehist u ime crkvene zajednice, s crkvenom zajednicom i za crkvenu zajednicu ispunjava svoju službu. Za formiranje katehista crkvena dimenzija je nenadomjestiva, a polazište je lokalna crkvena zajednica iz koje katehist dolazi.

Ovo crkveno iskustvo treba biti stalno budući da katehist nikad nije dovoljno formiran. To opet znači da i crkveno formiranje katehista treba biti stalno. Na taj način će se kod katehista razviti osjećaj pripadnosti Crkvi.

Dakle, katehist treba djelovati kao odgovorni član mjesne crkvene zajednice, tre-

⁹ Usp. E. ALBERICH, *Un piano per la formazione dei catechisti*, u: GIC, *La formazione dei catechisti*, Bologna, EDB, 1979., str. 119-123; J. GEVAERT, *Catechesi e cultura contemporanea*, Leumann, LDC, 1993, str. 33-48; G. C. MILANESI, *Sociologia della religione*, Leumann, LDC, 1973., str. 41-47.

¹⁰ Usp. SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, "Dokumenti" 38-39, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1972, br. 35; 76.

ba biti glasnogovornik opće Crkve i treba dati osobni doprinos Crkvi. On nikada nije sam. Sve što čini, katehist čini u ime Crkve koja mu je službu i povjerila.

2.3. Katehist u službi čovjeka

Služeći Bogu u ime Crkve, katehist treba biti svjestan da je pozvan i poslan na službu čovjeku. On je svjedok i sudionik tajne koju i sâm živi i koju priopćuje drugima s odgovornošću. Uzimanje vlastitog udjela u Crkvi obvezuje katehista da živi s drugima i za druge.

Od katehista se traži da se zna pravilno postaviti prema ljudima, biti s njima i oslušivati njihove potrebe. Posebno je to važno kad su u pitanju rubni, siromašni, odbačeni, hendikepirani, oni koji su često od društva zanemareni. Katehist treba biti odgojitelj takvoga čovjeka u vjeri jer je on na određeni način "dužnik" Evanđelja svima. Dužnik je vjere i svjedočenja svima, a tim odgajanjem drugih, odgaja i sama sebe.¹¹

Dužnost katehista je, dakle, znati i moći preuzeti na sebe dio povijesti čovjeka, i na neki način biti njezin pozoran promatrač. Kao slušatelj i širitelj Božje riječi čovjeku, katehist i konkretno postaje animator lokalne crkvene zajednice s obvezom da sve uključi u život zajednice.

No služenje čovjeku je poziv koji se ne iscrpljuje samo u uskom crkvenom ambijentu kateheze i župne aktivnosti. Bilo bi to zanemarivanje općih, zajedničkih čovjekovih problema. Taj stav vrijedi i za katehista. Stvarna, autentična kateheza nastaje također iz žive i velikodušne pozornosti katehista prema svim socijalnim problemima čovjeka. Katehetsko odgajanje se treba odvijati u konkretnom kontekstu u kojem je katehist, na kraju, najodgovorniji. Katehist se može služiti svime i sve mu može biti korisno, ali treba biti svjestan da ništa ne može nadomjestiti njegovu nadležnost i njegovu mjerodavnost.

3. TKO JE KATEHIST?

U sklopu cjelokupne obnove u postkoncilskoj Crkvi, a time i u katehetskoj obnovi,

postoji i pitanje novog profila katehista. Odavno je već prevladan doktrinarni tip katehista; u krizi je skolastički katehist; svaki dan se sve više govori i protiv katehista tipa podučavatelja-memorizatora.

Danas na površinu sve više izlazi profil katehista koji u vjernosti prema Bogu i čovjeku treba biti *animator* crkvene zajednice. Riječ je o profilu katehista koji se, kako smo spomenuli, rađa iz crkvene zajednice, koji živi u crkvenoj zajednici i koji će se žrtvovati za tu zajednicu.

Katehetska reforma govori i o *profesionalnom* profilu katehista koji treba biti: svjedok, odgojitelj i učitelj.¹²

3.1. Katehist - svjedok

Osnovno što se danas od katehista traži jest to da bude - svjedok! To svjedočenje je sigurno i najteža stvar u životu katehista. On je svjestan da je uvijek pod paskom svih, od svoje lokalne crkvene zajednice, preko obitelji i prijatelja, do učenika u školi. Budući da je pod budnim okom svih, katehist treba mirno, bez nervoze i trauma, gospodariti samim sobom. Treba kontrolirati svoje riječi, geste, ponašanje, međuljudske odnose kao i drugi odgovorni ljudi. Prvi katekizam koji je širom "otvoren" svima, a shvatljiv i nepismenima, jest baš život katehista. Osim dobrog poznavanja pouke i poruke koju prenosi, katehist je i "vidljivi znak" preko svoga života. Svjedočenje životom je postalo danas, možda više nego jučer, bitan uvjet za uspjeh u naviještanju, propovijedanju i katehiziranju. Katehistovo svjedočenje treba biti takvo da ostavi dojam na one koji ga gledaju i slušaju kao da je sve to svojim očima vidio i rukama dotaknuo.¹³ Njegovo vjersko iskustvo treba biti drugima izvor vjere i sigurnosti.

¹¹ Usp. CEI, *Il rinnovamento della catechesi (RDC)*, Roma, CEI, 1970., br. 185a.

¹² Usp. *Direttorio di Pastorale Catechistica* (Diocesi di Francia), Leumann, LDC, 1968., br. 165-168.; O istoj stvari opširno u: S. RIVA, *Una nuova tipologia del catechista per la catechesi del nostro tempo*, Leumann, LDC, 1977., str. 23-25.; G. CI-ONCHI, *Catechisti si diventa...*, cit. dj., str. 46-54.

¹³ Usp. 1. Iv. 1,1.

Ono početno što katehist treba svjedočiti jest *radost naviještanja* osobe Isusa Krista, kao jedinog Spasitelja današnjeg čovjeka. Svjedočiti radost svoga sudjelovanja "u tajni ljubavi Božje", tj. u spasenju čovjeka, u Kristu i s Kristom.¹⁴ No tu radost katehist treba svjedočiti skromno i jednostavno, nikako prepotentno.

Katehist zatim treba svjedočiti *radost biti slobodni* od svih uvjetovanja "svijeta": konzumizma, novca, sebičnosti, podijeljivosti.

Katehist, konačno, treba svjedočiti *radost što čini "zajednicu"* u crkvenoj zajednici. Od animiranja nedjeljne liturgije oko koje se uspostavlja zajednica, preko stimuliranja grupe za karitativno djelovanje, do drugih oblika zajedništva: odgojnih, kulturnih, sportskih, rekreativnih i slično.

Katehist u biti treba svjedočiti *vrijednost ljudskih vrlina i darova*. Treba pokazati svoju kulturnu puninu, komunikacijsku sposobnost, psihološku stabilnost, pedagošku lucidnost, uvjerljivost u nastupima.

Svakako, glavni znak svjedočenja katehista jest *kvaliteta njegova življenja*, jest njegov život. Katehist treba svjedočiti hrabrost življenja u nesebičnosti i dobroti, po mogućnosti u svakom času svoga života. To je potrebno ne samo u katehetskim susretima, nego i izvan njih. Na taj način će katehist pokazati svoju stalnost u svjedočenju, koja može biti poticaj za razne korisne susrete i dijaloge.¹⁵

Dakle, ono što se od katehista traži jest konkretna dosljednost života da bi se "vidjela" vjera prije nego što će je naviještati. Uostalom, samo "onaj koji radi što je pošteno, dolazi k svjetlosti".¹⁶ Kršćanska istina se najlakše prihvaća preko svjedočenja kršćanina. Život katehista treba očitovati nevidljivu stvarnost kojoj poziva svoju braću i sestre u vjeri, ali i druge.

3.2. Katehist - odgojitelj

Drugi važan element lika novog katehista jest da on treba biti odgojitelj. Ono što je Drugi vatikanski sabor rekao za svećenika, danas možemo primijeniti i na katehista: "biti odgojitelj čovjeka i ljudskog života - u vje-ri".¹⁷ Katehist ne može biti samo

prenositelj znanja čovjeku. On treba biti odgojitelj čovjeka i to "čitavog" čovjeka. Ova zahtjevnost treba stimulirati katehista da osobno bude dobro informiran i formiran da bi ostavio uvjerljiv dojam svoje odgojne aktivnosti. Riječ je o ljudskoj i kršćanskoj mjerodavnosti koje su po sebi nerazdvojive.

Govoriti o katehistu-odgojitelju znači govoriti i o njegovim osobnim, profesionalnim i socijalnim kvalitetama.¹⁸

Osnovne kvalitete katehista-odgojitelja koje se definiraju kao *pozitivne*, mogu se izraziti terminima: samokontrola, optimizam, psihička stabilnost, čestitost, sposobnost slušanja i dijaloziranja, duševno ili mentalno zdravlje. *Negativne* kvalitete bile bi: tjeskoba, pesimizam, nepovjerenje, emotivnost, sebičnost, preosjetljivost, prevelika kritičnost i slično.

Što se primarnih mentalnih kvaliteta tiče, katehist-odgojitelj treba imati sposobnost: verbalnog shvaćanja, verbalne lakoće, aritmetičku sposobnost, prostornu predodžbu, brzinu opažanja, kao i induktivno pamćenje i rasuđivanje.¹⁹

Profesionalne kvalitete katehista-odgojitelja sastoje se u: poznavanju materije, didaktičko-metodološkoj praksi, sposobnosti stimuliranja slušatelja, organiziranju nastave u obliku aktivnosti i sudjelovanja, kao i u interesu za nove spoznaje, osjećaju profesionalne odgovornosti i sposobnosti praktične upotrebe didaktičkih pomagala.²⁰

Socijalne kvalitete katehista-odgojitelja trebaju se iskazati kroz: uljudnost, smirenost, razumijevanje, demokratski duh, otvorenost prema drugima, prilagodljivost potrebama mladih, duhovitost, sposobnost

¹⁴ Usp. RDC, br. 185b.

¹⁵ Usp. S. RIVA, *Una nuova tipologia...*, cit. dj., str. 71.

¹⁶ Iv. 3,21.

¹⁷ *Apostolska pobudnica "Catechesi tradendae" Njegove Svetosti pape Ivana Pavla II. biskupima, svećenicima i vjernicima cijele Crkve o vjerskoj pouci u naše vrijeme*, Zagreb, Nadbiskupski duhovni stol - Glas Koncila, 1994., br. 22.

¹⁸ Usp. G. CIONCHI, *Catechisti si diventa...*, cit. dj., str. 49-50.

¹⁹ Usp. F. BERTOLDI, *Sommario di didattica*, Brescia, Minerva Italica, 1970., str. 88.

²⁰ Usp. G. BALLANTI, *Il comportamento insegnante*, Roma, Armando, 1975., str. 7.

prihvatanja tuđih mišljenja, simpatiju i empatiju.

Katehist se treba nužno pitati: Kakav je njegov odnos prema mladima s kojima radi?²¹ Srdačan, prijateljski (ali i kreativan), sadržajan, poticajan! Traže li ga mladi rado? Kako ga doživljavaju? Drugim riječima, katehist treba svakodnevno vršiti samo-analizu u pogledu sebe - odgojitelja! Samo autentični duh vjere koji vidi u drugoj osobi prijatelja i brata, dovest će katehista-odgojitelja do *strpljivosti* koja je potrebna da se mladoj osobi "dopusti da raste", bez hysterije, razdražljivosti ili pristranosti.

Takav autentični duh pomoći će katehistu-odgojitelju da razvije kod mladih sposobnost uključivanja na prava mjesta i u prave sadržaje; moći će im predložiti prihvaćanje života kao Božjega dara, ali i kao dara za druge; neće izazivati strahove, nemire i zabrane kod mladih, nego će u njima buditi potrebu za dobrim, svetim, lijepim; neće se koristiti vjerom kao odgojnim srestvom za nametanje novih ponašanja, nego će predstaviti vjeru kao *ponudu* za nova ponašanja, ponudu koja treba biti ozbiljno prihvaćena i odgovorno življena.

Katehist, dakle, i po svome pozivu, i po svojoj odgovornosti, treba biti i postati - odgojitelj. Odgojitelj koji pomaže čovjeku i vjerniku da svjedoči životom i da razvije u sebi osobnost vjernika.

3.3. Katehist - učitelj

"Specifično svjedočenje koje katehist iskazuje kroz vjeru jest ono o poučavanju."²² Katehist je učitelj jer na različite načine vrši ulogu učitelja u Crkvi. Ukoliko je kateheza "organska i sistematska kršćanska pouka",²³ onda je logično da je protagonist kateheze i - učitelj! Katehista je učitelj žive istine koja zahtijeva kompetentnost, vjernost i sposobnost u aktualiziranju istine koju naučava.

Sadržaji poučavanja trebaju obuhvaćati upoznavanje smisla vlastitog života, čovjekovu određenost i poziv, Božju tajnu objavljenu preko osobe Isusa Krista, vrijednost vlastite osobnosti, vrijednost drugih, vrijednost svijeta, vrijednost ljudske zajednice (bilo crkvene ili civilne) i slično. U ovo

nekoliko misli bi se mogao sažeti program koji bi katehist trebao postupno izlagati mladima kao kompleks dobara potrebnih za život.

Da bi prenio ove poruke, katehist treba biti "kvalificiran", tj. osposobljen učitelj. Osim opće kulture, katehist treba dobro poznavati "svoju" materiju i biti sposoban prenijeti je slušateljima, služeći se psihološkim, pedagoškim, didaktičkim i katehetskim znanostima. "U svojoj katehezi katehist treba pokazati neposrednu, jasnu pripremljenost, svu usmjerenu prema 'kako reći' i 'kako pokazati' ljubav i djelo spasenja Božanskih osoba. On ne može improvizirati, još manje recitirati predavanje; treba poučavati živo, da bi postao tumač Božjeg dijaloga s ljudima. Takvo poučavanje je efikasno i stvarno naviještanje. Vjerski sadržaj se ne prenosi da bi ga se samo upoznalo; kateheza ga treba učiniti aktualnim, da bi onaj tko ga sluša konkretno ušao u zajedništvo s Bogom, preko Isusa Krista."²⁴

U isto vrijeme, katehist treba znati i ozbiljno usvojiti temeljne sadržaje kršćanstva, koji se nalaze u sadržaju Vjerovanja: Bog, Krist, Duh Sveti, Crkva, pa sve do posljednjih stvari. Sumnje, mučne situacije, izrazi kao "nije jasno...", "ne bih znao kako odgovoriti" i tome slično, znači su nedovoljno osposobljene osobe i nezrele osobnosti.

Katehist zatim treba imati opće znanje o psihologiji, da bi mogao razumjeti sebe i druge; o sociologiji, da bi mogao shvatiti socijalne promjene u kojima žive njegovi mladi; o pedagogiji, da bi mu međuljudski odnosi bili jasni i ujednačeni; o didaktici, da bi mogao svoju materiju prenijeti prikladnim sredstvima i odgovarajućim načinom.²⁵

Ove osnovne istine katehist-učitelj treba jasno prenositi i to ne samo na intelektu-

²¹ Usp. G. C. MILANESI, *Religione e liberazione*, Torino, Ed. CEI, 1961., str. 88.

²² RDC, br. 187a.

²³ CT, br. 21.

²⁴ RDC, br. 187a.

²⁵ Usp. G. CIONCHI, *Catechisti si diventa...*, cit. dj., str. 27; 54-54.

alnom nivou, nego i na nivou ponašanja. Riječ je o "umjetnosti" poučavanja koje treba biti poučavanje življenja. Za sve to katehist treba biti odgovarajuće obrazovan i formiran.

4. SVRHA I CILJ FORMIRANJA KATEHISTA

Još prije koncilske obnove u Crkvi, na polju kateheze se je isticala potreba da katehist treba imati stanovite vrline. Riječ je o: vjerskim vrlinama koje osobu čine vjernikom; moralnim vrlinama koje čovjeka čine čovjekom; profesionalnim vrlinama koje čovjeka čine mjerodavnim; a neki govore i o vanjskim vrlinama koje po sebi nisu nužne...!

Razvoj tih vrlina zahtijeva stalno formiranje katehista u Crkvi. Imajući u vidu razne katehetske službe, danas možemo govoriti o četiri različita vida formiranja katehista: duhovno-crkveno formiranje, biblijsko-teološko formiranje, formiranje sposobnosti upoznavanja čovjeka i svijeta, te metodološko-didaktičko formiranje.

4.1. Duhovno-crkveno formiranje

Glavna svrha formiranja katehista jest omogućiti mu potpuno realiziranje njegove ljudske i kršćanske osobnosti. Takvo realiziranje dovodi katehista do ljudske i kršćanske zrelosti. Osnovni elementi te zrelosti su: osobno i temeljno poznavanje vlastite vjere, pripadnost Kristu preko Crkve kao zajednice zajedništva, aktivno sudjelovanje u liturgijskom životu, otkrivanje onoga što ujedinjuje u vjeri, a nadilaziti ono što odjeljuje, integriranje vjere i života. "Sav ljudski život treba izgledati kao poziv upoznavanja i ljubljenja Boga i bližnjega u konkretnim kršćanskim zaduženjima i stanjima...; ako se međusobno ljubimo, Bog ostaje u nama i njegova ljubav je savršena u nama."²⁶

Realiziranje ljudske i kršćanske zrelosti vlastitog života znači prihvatiti Isusa Krista kao smisao i temelj vlastite egzistencije; znači poistovjetiti potrebu za ljudskom zrelošću s "biti" vjernik, kršćanin, katehist, aktivni član crkvene zajednice; znači rasti kao uravnotežena osoba, sposobna za

dijalog, inicijativu, suradnju. Daljnji element realiziranja ljudske i kršćanske osobnosti katehista jest formiranje i razvijanje njegove "solidne crkvene duhovnosti"²⁷, bez koje katehist ne bi mogao ni biti, niti se osjećati članom Crkve. Bez crkvene duhovnosti katehist ne bi bio u stanju izvršiti bilo koju katehetsko-crkvenu akciju. Specifičnost njegova djelovanja je u zajedništvu s Crkvom.

Formiranje i dozrijevanje te dimenzije u osobnosti katehista zahtijeva od njega da usvoji osjećaj radosnog i odgovornog pripadanja crkvenoj zajednici, te da zna živjeti s odgovornim sudjelovanjem i rasuđivanjem u istoj zajednici i u teškim trenucima napeitosti.

4.2. Biblijsko-teološko formiranje

Ono što omogućuje katehistu da postane duhovno-crkveno zdrava osoba jest njegova ispravna i potpuna biblijsko-teološka formiranost. Da se podsjetimo, katehist je vjerski odgojitelj, dakle odgojitelj žive istine koju prenosi s "kompetencijom, vjeran cjelovitosti poruke" jer "poučavanje je tipična funkcija katehista".²⁸ Da bi katehist mogao prenijeti ove kršćanske stavove živo i autentično, treba imati specifične kompetencije u smislu ispravne interpretacije Biblije, koja je temelj svakog naviještanja i tumačenja, i jasne teološke refleksije prema službenom crkvenom naučavanju.

Ispravna interpretacija Biblije sastoji se u sposobnosti čitanja, interpretiranja i aktualiziranja temeljnih stranica Biblije. *Čitati* znači znati raspoznati autentični smisao temeljnih tekstova...; *interpretirati* znači znati jasno predložiti tekstove koji govore o jezgri vjere, Isusu Kristu...; *aktualizirati* znači znati danas naviještati Božju riječ na kreativan način i dalje vjerno crkvenom naučavanju.

Samo je po sebi jasno da katehist treba imati i valjanu teološko-doktrinarnu naob-

²⁶ RDC, br. 47.

²⁷ RDC, br. 189. O "solidnoj crkvenoj duhovnosti" katehista opširno piše G. GATTI u: GIC, *La formazione dei catechisti*, cit. dj., str. 136-141.

²⁸ CEI, *La formazione dei catechisti...*, cit. dj., br. 19.

razbu. Ta naobrazba obuhvaća solidno poznavanje katoličkog nauka, a preko katehetskih instituta ta naobrazba treba doseći visok stupanj znanstvene teologije. I dalje srce i duša formiranja treba biti Biblija ili Sv. pismo.²⁹

Ovaj nauk katehist treba poznavati da bi uopće mogao ispravno prenositi evanđeosku poruku, a zatim da bi bio sposoban i katehizante osposobiti da mogu aktivno primiti tu poruku. Onaj tko katehizacijom postaje Isusov sljedbenik, ima pravo dobiti "riječ vjere"³⁰, "ne okrnjenu, iskrivljenu ili umanjenu, nego punu i cjelovitu, u punoj njezinoj strogosti i snazi"³¹. Ukoliko bi ova cjelovitost izostala, i sama kateheza bi bila osiromašena.

4.3. Formiranje sposobnosti upoznavanja čovjeka i svijeta

Ovdje je riječ o pedagoško-kulturnom formiranju katehista. Budući da je zadaća katehista služenje čovjeku, njegova je obveza biti "ekspert u čovještvu". To nas dovodi do trećeg temeljnog cilja formiranja katehista: upoznavanje čovjeka, povijesnog čovjeka kojemu se obraća svojom katehezom u određenoj povijesnoj realnosti.

Činjenica je da je naše vrijeme obilježeno visokim stupnjem razvoja humanističkih znanosti. Te znanosti danas nisu više "vlasništvo" jedino stručnjaka, nego su prodrle i u svijest koju današnji moderni čovjek ima o samome sebi. Poznavanje psihopedagoških i socijalnih znanosti omogućuje katehistu kompletnije međuljudske odnose, a u isto vrijeme te znanosti predstavljaju i određeni kulturni okvir koji je zajednički i manje obrazovanim ljudima.

Budući da se ovdje radi o formiranju katehista, iz spomenutih znanosti treba uzeti ono što će mu pomoći da postane sposoban priopćavati evanđeosku poruku. Radi se o pedagoško-kulturnoj kompetentnosti katehista koji bi bio sposoban "čitati" ljudsku povijest u svjetlu Božje riječi, što zahtijeva "odgovarajuće znanje u modernom vremenu, u svim njegovim kulturnim i socijalnim dimenzijama"³². Misli se na adekvatno poznavanje čovjeka i njegova svijeta. Katehist, dakle, treba imati svijest o eg-

zistencijalnom, psihičkom, kulturnom i socijalnom stanju čovjeka. Treba znati komunicirati sa svima, biti spreman davati i primiti, odgajati i dati se odgajati, respektirajući *jedinstvenost* svake osobe.

Katehist zatim treba moći i znati shvatiti ljude i ući u njihov svijet potreba i očekivanja. Riječ je o odnosu koji se temelji na *bratskoj razini* putem pedagogije zajedništva i služenja. Na taj način katehist će katehizirati ne "đake", nego *braću i sestre*, s kojima postaje sve više "Crkva", odnosno Božja obitelj...!

U svakom slučaju, današnje društvo zahtijeva svakodnevni rast pedagoške sposobnosti katehista. Katehist je pozvan da u kršćanskoj zajednici jamči višestrukost služba u odnosu prema različitosti naslovnika. Pedagoško-kulturna formiranost omogućuje katehistu bolju kvalificiranost u njegovoj inače specifičnoj službi.

4.4. Metodološko-didaktička formiranost

Metodološko-didaktička sposobnost katehista obuhvaća široki pogled i u sebi uključuje sve čine, a ne samo pojedine susrete. Ova sposobnost je posebno vezana s ciljem kojemu kateheza teži.

Sama po sebi, metodologija je određeno razmišljanje o sredstvima koja su praksom provjerena. Iako je teorijsko znanje nužno za katehista, ništa manje nije važno i znanje praktične primjene. Cilj odgovarajućeg metodološkog formiranja nije učiniti od katehista tehničara kateheze, nego "umjetnika" u katehiziranju.

Priprema katehista na metodološkom polju treba biti takva da katehist zna tumačiti određene reakcije osobe ili grupe, da zna uočiti njihove duhovne sposobnosti, a zatim izabrati najprikladniji oblik ili način da bi pojedinac ili skupina mogli plodonosno i djelotvorno primiti evanđeosku poruku.

²⁹ Usp. OKD, br. 112.

³⁰ Rim. 10,8.

³¹ CT, br. 30.

³² CEI, *La formazione dei catechisti...*, cit. dj., br. 18.

Metode za to su različiti: od praktičnih vježbi, preko rada u skupini, do analize slučajeva, i slično. Važno je da vjerska pouka bude shvaćena, no kateheza, kao praktični pastoral Crkve, ne može biti shvaćena i naučena samo - teorijski. Umijeće katehiziranja se postiže: iskustvom, stručnim vodstvom katehista i vježbanjem. To znači da katehist treba naučiti i usvojiti to "umijeće katehiziranja", umijeće koje je ujedno i "sinteza sposobnosti za apostolat, poznavanje vjere, ljudi i zakona koji omogućuju napredak pojedinca i zajednice".³³

Sve to ukazuje na potrebu da katehist nužno treba steći određene sposobnosti: programiranja, ostvarivanja i provjeravanja.³⁴

Katehist nije pozvan da samo tumači stranice katekizma, udžbenika ili biblijskog teksta, nego treba znati predložiti sadržaj kroz pripremljeni "program rada". Treba znati programirati vlastiti posao da bi došao do "zacrtanih" ciljeva, služeći se djelotvornim sredstvima.

Katehist će to moći ostvariti ako uspije kod pojedinca ili skupine "provocirati" vjerska pitanja, egzistencijalna pitanja, pitanja spasenja, Božjega poziva, smisla života... na koja treba odgovoriti. Katehist će na to odgovoriti ako bude sposoban služiti se "izvorima": Biblijom, liturgijom, svjedočanstvima Crkve, upotrebljavajući pritom odgovarajući govor (rječnik), da bi poruka bila jedinstvena, organska i sistemska.

Na kraju, katehist treba imati sposobnost provjeravanja ili vrednovanja učinjenoga, da bi na taj način postizavao sve veću stručnost. Riječ je o refleksiji na vlastite sadržaje, metode i ostala sredstva koja se primjenjuju u katehetskom činu. Katehist treba znati upotrijebiti spomenutu "tehniku" da bi time stvorio i "najprikladnije uvjete koji su neophodni da kršćanska poruka bude tražena, prihvaćena i produbljena".³⁵

5. ODGOVORNI ZA FORMIRANJE KATEHISTA

Bilo koja katehetska aktivnost, ako nije obavljena od ispravno formirane i dovoljno pripremljene osobe, redovito je osuđena na

neuspjeh. Sva metodološka pomagala ostaju bezuspješna ako ih ne upotrebljava adekvatno formirani katehist.

Da do toga ne bi došlo, samoj formaciji katehista treba prethoditi čvršća katehetska organizacija rada. Naime, potrebno je ispravno i dovoljno formirati prvo one koji imaju, ili će imati, katehetska zaduženja na nacionalnom planu. Tu zadaću na sebe treba uzeti Biskupska konferencija...!

Formiranje onih koji vode, ili će voditi, katehetske poslove na nacionalnoj razini, po svojoj naravi, treba se nadopuniti formiranjem i onih koji će djelovati na razini biskupije. Tu zadaću na sebe treba preuzeti svaki pojedini biskup ili mjesna biskupska konferencija, odnosno biskupijski katehetski ured...!

5.1. Koji nivo odgovornosti!

Promatrajući katehezu u sklopu cjelokupne crkvene prakse, odgovorni za formiranje katehista mogu se rangirati prema stupnju odgovornosti. Mnogi službeni crkveni dokumenti govore o četiri nivoa te odgovornosti:

- odgovorni za formiranje katehista na nivou župe (župnik ili drugi svećenik zadužen u ime župe);
- odgovorni na nivou vikarije ili određene zone (pokrajinski animatori i stručnjaci iz predmeta formiranja);
- odgovorni na razini biskupije (biskup, katehetski ured, instituti za formiranje, teologija za laike);
- odgovorni na nacionalnom nivou (nacionalni katehetski ured, katehetski instituti).³⁶

Ipak, prvi i glavni odgovoran za formiranje katehista u mjesnoj Crkvi jest - biskup. Njegova je obveza da se upozna s

³³ OKD, br. 113.; Usp. CEI, *La formazione dei catechisti...*, cit. dj., br. 21.

³⁴ Usp. G. GATTI, *Essere catechisti oggi*, Leumann, LDC, 1982., str. 36-37.

³⁵ OKD, br. 71.

³⁶ Usp. GIC, *La formazione dei catechisti...*, cit. dj., str. 191-197.; ISTI, *Teologia e catechesi in dialogo*, Bologna, EDB, 1979., str. 343-345.; RDC, br. 184.

pozivom budućeg katehista, da taj poziv podupire i podrži, a kasnije ga uvede u njegovu apostolsku službu. Biskup tu zadaću može obavljati osobno, a može i indirektno, prego svoga svećenstva ili u suradnji s katehetskim uredom. Ova formacija katehista ima različite oblike i stupnjeve, a treba biti - trajna!

5.2. Instituti za formiranje katehista

Nema formiranja katehista bez viših katehetskih instituta ili katehetskih škola. To znači da je nužno promicati više institute za formiranje današnjih i sutrašnjih katehista da bi bili sposobni voditi katehezu, bilo na nivou biskupije, bilo unutar djelatnosti koje obavljaju neke od redovničkih kongregacija. Međutim, organizaciju studija, trajanje studija i uvjete primanja kandidata nužno treba uređivati po propisima i načelima studija na sveučilištima.³⁷

Katehetske škole unutar pojedinih biskupija, koje su po svome rangu organiziranog studija nižeg stupnja negoli viši instituti, mogu pripremljati kandidate koji će svoje znanje i vrijeme upotrijebiti samo u katehiziranju, u prenošenju katoličke doktrine. No za nešto ozbiljnije i više, potreban je viši stupanj naobrazbe.

Svakako, uloga laika u današnjoj katehezi je jasna, konkretna i dobro došla. Međutim, taj "doprinos" laika znači u isto vrijeme i *izazov* našoj odgovornosti za njihovu formiranost. Oni trebaju biti brižno pripremljeni za katehetsku službu koja ima veliko značenje za Crkvu. "Nužno je da crkvene vlasti formaciju katehista smatraju zadaćom silne važnosti"³⁸. Ta je formacija potrebna katehistima ili vjeroučiteljima u javnim školama, bez obzira na to jesu li te škole državne ili crkvene. Tu zadaću mogu izvršiti samo one osobe koje se odlikuju zreloom osobnošću, duhovnim životom i odgovarajućom naobrazbom...!

6. ZAKLJUČAK

Današnji moderni svijet je potreban pravih katehista! Naša će sutrašnja mladež (što znači društvo budućnosti) biti sačuvana ili razrušena, zastupati mir ili rat, biti za

stvaranje svijeta braće ili svijeta nekih novih Kaina i Abela, ovisno i o tome da li će u tom svijetu biti dovoljan broj i pravih odgojitelja "vjere i ljubavi" - katehista!

Svaki katehist treba biti učenik i učitelj, subjekt i objekt stalnog formiranja, obrazovanja i odgajanja. Da bi se to postiglo, potrebna je vjernost Bogu i čovjeku, budući da vjernost Bogu uključuje u sebe i "služenje" čovjeku, i to cijelom čovjeku.³⁹

Formiranje katehista danas je u središtu crkvene pozornosti. Njihovo formiranje je i objekt raznih istraživanja i ispitivanja,⁴⁰ a sve radi promoviranja njihove specifične službe. Traži se novi profil ili figura katehista koji će više odgovarati sutrašnjici negoli današnjici. No ta "sutrašnjica" već kuca na vrata...!

Sutrašnjem katehistu njegova služba treba biti ideal kojem će težiti i cilj kojemu će se trajno usmjeriti. Katehist će trebati imati efikasne kriterije vrednovanja i provjeravanja vlastite službe i stalno će morati biti u stanju formiranja. Naime, sutrašnjem katehistu se neće smjeti dogoditi da ne zna razlikovati vjersku istinu od neke izmišljene "istine", ili da ne zna prikazati nauk Crkve u svim detaljima koji su u tom nauku bitni. Njegovo stalno formiranje smanjuje eventualna neznanja ili eventualne neprikladne kritike.

Uostalom, kateheza je važan čin u sklopu općeg pastoralnog djelovanja, i zato s pravom uvjetuje "fizionomiju" sutrašnjeg katehista koji treba biti: svjedok, odgojitelj, učitelj, animator, ali i pravi pastir duša...!

³⁷ Usp. OKD, br. 109. Danas se "glasno" razmišlja da bi formiranje katehista, dakle njihovo školovanje, trebalo ujediniti s filozofsko-teološkim studijem, tj. s teologijom..., u trajanju od 5 god., za katehiste, a 6. pastoralna godina bila bi za svećeničke kandidate. Takvim studijem bi i sutrašnji katehista/ist mogao na specijalizaciju..., što mu današnja/e diploma/e ne omogućuje/u. To je, uostalom, i realno očekivati u skorjoj budućnosti...!

³⁸ OKD, br. 115.; usp. CT, br. 71.

³⁹ Usp. G. CIONCHI, *Catechisti si diventa...*, cit. dj., str. 63-64.; RDC, br. 161.; 163.

⁴⁰ Vidjeti istraživanja u: GIC, *La formazione dei catechisti...*, cit. dj., str. 9-95.; kao i u: "Catechesi '82", Leumann, LDC, 1982.